

NIŽNÁ MYŠĽA

Archeologická lokalita Nižná Myšľa z obdobia staršieho bronzu sa nachádza na katastrálnych hraniciach obcí Nižná Myšľa a Ždaňa. Lokalita je umiestnená 9 km od Košíc v polohe Varhegy približne jeden kilometer južne od samotnej Myšľe. Samotný názov polohy znamená v maďarčine Hradný vrch. Z dobovej kroniky z 13. storočia máme záznam o obci Myssla v blízkosti, ktorej sa mal údajne nachádzať kopec so starovekým hradiskom vraj ešte z čias keď v Uhorsku neboli Uhri- teda sa tým myslí Maďari. Po 30-tich rokoch výskumu v danom mikroregióne sa podarilo nájsť mnoho pozostatkov praveku z rôznych kultúr a období, no na samotnej polohe Varhegy je dochované len jedno hradisko, a to zo staršieho bronzu. Tak vznikla domienka, že povest' o pravekom hrade, vlastne reflektuje skutočnú existenciu bronzového osídlenia. Ide o krásny príklad ústnej ľudovej tradície, ktorá vydržala 3500 rokov. Čo okrem iného jasne odráža skutočnosť kontinuálneho osídlenia v danom regióne, v ktorom sa síce menilo ľudstvo, no zrejme šlo o zmeny postupné, nakoľko sa zachovávali tradície.

AKO TO BOLO

Samotný archeologický výskum lokality začal v roku 1977 pod vedením košickej pobočky archeologického ústavu SAV. Hlavnými archeológmi boli, a dodnes sú Dr. Gášaj, pracovník Východoslovenského múzea a Dr. Olexa, archeológ z SAV. Za 30 výskumných sezón priniesli nálezy prekvapujúce objavy o rozvinutosti tohto staro-bronzového osídlenia zo staršej fázy tzv. Otomansko-fuzesabónskej kultúry. Z celkovej plochy náleziska o 10 ha je zatiaľ preskúmaná približne tretina.

Začiatok osídlenia sa datuje približne k roku 1700 BC. K dispozícii máme samotné pohrebisko so 750 hrobmi a výšinné sídlisko s masívnym opevnením, pôvodne z dreva neskôr z kameňa, ktoré svojim vzhľadom a charakteristikou pripomína prvky zo stredomorských oblastí, najmä starovekého Grécka. Na základe toho vznikla predstava o vzájomnom kontakte týchto civilizácií. Na potvrdenie tohto faktu, by svedčili i časté nálezy jantáru, upomínajúce na známu jantárovú cestu, ktorej jedna vetva zrejme putovala práve cez túto osadu.

Po približne 200 rokoch kľudného života, o čom svedčí jasná kontinuita hrobov na nekropole, dochádza k výrazným zmenám v spoločnosti. Kolo roku 1500 BC, náhle dochádza k masívnemu rošíreniu sídliska a ku vzniku kamennej, drevo hlinitej hradby, v celkovej dĺžke 700 m. Táto stavba rapídne zväčšila plochu sídliska vo veľmi krátkom čase. To poukazuje na prítomnosť nejakého veľkého nebezpečenstva, pred ktorým sa bolo nutné brániť. Navyše takúto stavbu mohlo postaviť, v tak krátkom čase, len veľké množstvo ľudí, takže do novozvniknutého priestoru sa zrejme nast'ahovali utečenci z iných oblastí, nakoľko tak prudký populačný náraz nie je možný. O vážnosti situácie svedčí fakt, že sa prestalo pochovávať na dosávadnom pohrebisku a vyčlenil sa priestor na nové. To zatiaľ objavené nie je. Domáci dokonca porušili hroby svojich predkov, na ktorom začali stavať opevnenie i domy. Niektoré hroby dokonca vykopali a hlinu použili na samotný val. Bohužiaľ nemáme žiadne písomné pramene no faktom zostáva, že udalosti museli byť veľmi dramatické.

O 50 rokov neskôr nastáva zánikový horizont. Osada bola vypálená, hradba rozbořená a na pohrebisku sa prestalo pochovávať. V lete 2006 som sa sám zúčastnil odkryvu domu z mladšej osady, kde sme mohli jasne vydiť tento zánikový horizont. Bežná úžitková keramika bola rozbitá a usporiadaná do radov na zemi. Akoby spadla celá polica na riad. V inom rohu boli zasa radiolaritové šípky do luku a kamenný brúsok. Zrejme ďalšia polica, tentokrát s náradím a lukom. Domáci zrejme vzali len to najnutnejšie a snažili sa zachrániť si holý život. Kto boli útočníci nevieme. Isté však je že lokality Nižná Myšľa bola zrejme

dôležitým a bohatým miestom, a hoci jeho koniec bol rýchli a krutý, povest' o tomto hradisku pretrvala dodnes.

KTO TAM ŽIL

Počas existencie staršej osady, na základe jej rozlohy a nekropole sa dá usudzvať, že v jednom čase tam naráz žilo 150 až 200 ľudí. V posledných 50 tich rokoch mladšej osady sa tento počet zdvojnásobil, ba sú dokonca úvahy o ešte väčšom počte obyvateľov. Doposiaľ sa nepodarilo nájsť druhé pohrebisko, takže akékoľvek údaje vychádzajú len z prepočtov obývanej plochy. Hradisko Nižná Myšľa si nemožno predstavovať ako pár chalúp so špinavými roľníkmi vnútri. Spoločensky bola táto skupina ľudí na najvyššom mieste. Skutočne šlo o vládnucu triedu, bojovníkov alebo šamanov či kňazov, prípadné remeselníkov. Ich život sa niesol skôr v znamení obchodu a kultu. Predpokladá sa, že na hradisku žila vládnuca vrstva, zatiaľ čo v blízkom priestore početnejšia vrstva roľníkov. Tí zrejme žili v primitívnych drevených chatrčiach, ktoré sa nám nedochovali. Nakoľko tento región je ľuďmi využívaný v podstate už od paleolitu. To by vysvetľovalo kde sa vzalo náhle tak veľké množstvo ľudí, ktoré vystavalo spomínanú hradbu. Model osady v mnohom pripomína stredomorské obce, a preto sa predpokladá, že aj ich spoločenské rozvrstvenie bolo obdobné.

Ľudia z Myšle boli vysokej postavy, muži okolo 180 ženy okolo 170 cm. Išlo o typ s dlhými lepkami a hoci nemáme žiadny doklad jazyka predpokladá sa, že patrili k indoeurópskej vetve. Početné nálezy šperkov a jak u žien tak u mužov jasne dokladajú bohatosť obyvateľov. Na nekropole sa v hrobch nachádzali i čiastočky látky. Predpokladom je, že šlo o pohrebný rubáš alebo nejaký kroj.

TAJOMSTVO KULTU

Lokalita Nižná Myšľa je okrem iného výnimočná prítomnosťou oboch zložiek kultúrnej existencie pravkeho ľudu, a teda jak prítomnosťou sídliska tak pohrebiska. To sa nachádza približne 150m severne od sídliska a bráni tak ku prístupu z najschodnejšej cesty. Zrejme z dôvodu, aby tieto mŕtvy nejakým spôsobom pomáhali chrániť osadu. Celková doposiaľ preskúmaná plocha nekropole činí 2,5 Ha a ide o 760 hrobov. Nepreskúmaná plocha činí cca 1 Ha. Odhadovaný celkový počet hrobov je 1000. Na pohrebisku I sa začalo pochovávať okolo roku 1700 BC a neprestávalo sa po dobu približne 200 rokov. Potom pohrebisko muselo ustúpiť stavbe mohutnej hradby a novej osady. Miesto nekropole bolo zmenené, no doposiaľ sa nepodarilo odhaliť kde. Samotné hroby postupovali smerom západ-východ a v hrobch sa dodržovala prísna diferenciácia pohlaví. Muži na pravom boku a ženy na ľavom boku. Obaja však mali tváre otočené k východu. To zrejme upomína na kult slnka. Na nekropole sa dalo jasne odsledovať, že všetci pochovaní sú miestny a majú typickú pohrebnú výbyvu, ktorá sa síce časom mierne mení no vždy korešponduje s vývojom v osade samotnej. Treba však spomenúť, že na okrajových miestach pohrebiska sa vyskytli aj chudobnejšie hroby. Podľa doktora Olexu ide o príslušníkov okolitých poľnohospodársko/pastierskych obcí, ktoré slúžili na zásobovanie samotnej osady. No aj v týchto prípadoch boli presne dodržované pohrebné zvyklosti.

Zosnulých pochovávali so značnou hrobovou výbavou. Predpokladom je, že prázdne nádoby v hrobch pôvodne obsahovali potraviny ako symbol hostiny pre mŕtvych. Rovnako tak boli v hrobch šperky a u mužov zbrane. Bohatšie hroby obsahovali dokonca drevené rakve, prípadne nejaké konštrukcie. Tieto konštrukcie však značne urýchlňovali procesy rozkladu tela, takže sa nám v takomto hrobe buď nezachovali kostry vôbec, alebo boli značne poškodené.

Samotný spôsob pochovávaní mŕtvych je cenným dôkazom viery v posmrtný život a tiež je možné lepšie charakterizovať danú spoločnosť. Myšľa obsahuje silné doklady kultu, v ktorom nechýbala okrem iného ani antropofágia. V hrobe č. 13 bola pochovaná žena, s bežnou hrobovou výbavou a pri nohách kôpkou kostí. Išlo o psa, teľa a asi 60 ročného muža. Kostí boli uvarené a rozrezané podĺžke. Zrejme aby sa dal vyjesť špik. Dr. Olexa predpokladá, že táto žena patrila ku kňážskej triede. Ďalším skvelým dokladom kultu je pohreb, resp. vražda štyroch žien v obetnej jame. Tento akt je datovaný ráve do prelomu osady I a II, a teda v čase veľkej krízy, keď sa muselo stavať spomínané opevnenie. Ženy mali zviazané ruky, nejak zabitú a potom hodenú do jamy, tak že jednu od druhej oddeľovala vrstava zemin. Podľa tvaru panvy antropológovi určili, že tieto ženy ešte nerodili. Ide síce o domienku, no mohlo by ísť o podobný príklad kňážiek ako sú rímske vestálky. Panny, ktoré mali chrániť obec a v čase veľkého nebezpečenstva boli obetované na jej záchranu. Po zasypaní poslednej zo štyroch žien, bola na hromadu prihodená uvarená detská hlava a pár nádop. Za zmienku ešte stojí pohreb muža, ktorý trpel abnormálnym rastom kostí (nadočnicové oblúky, ruky, hrudný kôš...). Jeho telo bolo pohodené v základe novej hradby. Ešte predtým mu však boli odseknuté obidve ruky v zápästí, rovným rezom oddelená mandibula a ťažkým balvanom prerazené panva. Opäť sa to dialo v čase okolo roku 1500 BC. Možno si obyvatelia mysleli, že na ich obec sa hrnú problémy práve, pre tohto muža. Ako jasne degenerovaný jedinec musel teda byť obetovaný. To však nie je prvý ani posledný príklad v dejinách.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Olexa, L.: Nižná Myšľa, osada a pohrebisko u doby bronzovej. Košice 2003.